

O. BOEHME, *Greep naar de markt. De sociaaleconomische agenda van de Vlaamse Beweging en haar ideologische versplintering tijdens het interbellum*, Universiteit Antwerpen, (Departement Geschiedenis), 2007, promotor: Prof. dr. H. Van Goethem; copromotor: Prof. dr. D. Luyten

---

Dit onderzoek peilt naar het sociaaleconomische denken binnen de ideologisch vertakte Vlaamse Beweging van tussen de wereldoorlogen. Het komt neer op een studie over de uiteenlopende aspecten van het economisch nationalisme in Vlaanderen en vertelt zo ook meer over de historische bronnen van het communautaire 'transferdebat' in België. In de geschiedschrijving van de Vlaamse Beweging van vóór 1940 heeft vooral de taalproblematiek veel aandacht gekregen, samen met de verrechtsing van het Vlaams-nationalisme. De sociale en economische dimensie van de communautaire tweespalt bleef echter lange tijd onderbelicht. De communautaire strijd werd nochtans ook sterk gevoed door de overtuiging dat er een Vlaamse economie bestond.

Het ontstaan en de evolutie van het communautaire debat in Vlaanderen valt slechts te begrijpen vanuit de vooropstelling dat België een land was met twee volkeren. Met die vooropstelling is het begonnen. Aan Vlaamse zijde kwam de leuze 'de (Vlaamse) taal is gans het volk' vóór de bewering dat er ook twee economieën waren, waartussen transfers plaatsvonden en die vanuit Brussel ongelijk werden behandeld.

De eerste poging om een globaal Vlaams economisch programma uit te werken werd in het begin van de 20e eeuw systematisch door Lodewijk De Raet ondernomen. Het was een niet te onderschatten bijdrage aan de Vlaamse Beweging. De Vlaamsgezinde generaties na de Eerste Wereldoorlog kunnen 'kinderen van De Raet' worden genoemd wegens hun sociaaleconomische perceptie van de Vlaamse kwestie. Ze vonden namelijk dat de noodzakelijke evolutie van de Belgische economie naar een hoogwaardige kenniseconomie in Vlaanderen alleen kon slagen met de volkstaal als enige taal in alle geledingen van het openbare leven, vooral in het onderwijs. Verder hadden ze het meer en meer over specifieke Vlaamse sectoren op een welomschreven Vlaams territorium. Zelfs de federalistische idee is gevoed door dit ideeëngoed.

Lodewijk De Raets theorievorming gaf blijk van economisch nationalisme. Economisch nationalisme kan in het algemeen gedefinieerd worden als een nationalisme door middel van economie. Daarbij wordt economie zo ondergeschikt gemaakt aan een bepaalde idee van de 'natie' dat ze er desnoods voor opgeofferd wordt. De Vlaams-nationalistische sabotage van de onderhande-

lingen over een waterwegenverdrag ten behoeve vooral van de Antwerpse haven toont dat aan: aangezien Antwerpen in de ogen van de radicale Vlaams-nationalisten een voorpost van Brussel en Parijs vormde, viel economische kortetermijnwinst hier niet te verantwoorden omdat het verlies voor de hogere belangen van Vlaanderen en Groot-Nederland betekende.

Het Vlaams-nationalisme en de overtuiging dat er een 'Vlaams volk' bestaat liggen dan wel aan de basis van de communautaire strijd, maar de idee van een 'Vlaamse economie' heeft op haar beurt een belangrijke impuls gegeven aan die strijd. Deze strijd was bij Vlaamsgezinden zowel tegen een 'Brusselse' als tegen een 'Waalse' machtselite gericht. Bovendien schakelden meer pragmatische economisch nationalist, die bijvoorbeeld bij het Vlaams Economisch Verbond (VEV) terug te vinden vielen, ook wel nationalistische argumenten in voor het bereiken van een economisch doel. Dat was het geval bij het streven van het VEV naar afzonderlijke Vlaamse structuren voor het sociaaleconomisch overleg.

Waarom bleven katholieke, socialistische en liberale flaminganten dan toch de eenheid van België, en meer bepaald de economische eenheid, verdedigen? Onder meer omdat ze Vlaanderen nog niet sterk genoeg vonden om op eigen benen te staan, ze Wallonië als een cruciaal hinterland beschouwden en ze geloofden dat de Vlamingen mettertijd sowieso het overwicht zouden krijgen. Maar ook de belangen van de drie grote politieke families over het hele land speelden mee. Socialisten en liberalen vreesden de dominantie van de katholieke meerderheid in een zelfstandig Vlaanderen. Bovendien keken ze ook naar sociaaleconomische kwesties zonder communautaire bril op.

Door de interne verdeeldheid in Vlaanderen kon overigens geen sprake zijn van één Vlaamse sociaaleconomische agenda. Naarmate de thematiek en invloed van de Vlaamse Beweging groeide, raakte ze paradoxaal genoeg alsmear meer versplinterd. Er waren niet alleen verschillende ideologische strekkingen maar ook uiteenlopende belangengroepen. De Boerenbond en het VEV lieten zich allebei voorstaan op hun Vlaamsgezindheid, maar onder het label 'Vlaams' verdedigden ze vaak tegenstrijdige belangen: landbouw aan de ene kant, industrie en handel aan de andere.

De sociologische en andere breuklijnen hebben zelfs de communautaire dynamiek getemperd. In de gemengde economie die tussen de twee wereldoorlogen in de steigers stond, kwam de overheid meer dan voorheen tussenbeide als regelgever en herverdelers. Dat heeft het conflict tussen maatschappelijke benaderingen en lobby's er niet kleiner op gemaakt. Toch zat er ook in deze nieuwe relatie een communautaire angel. Overheidsinvesteringen en sociale uitkeringen leenden zich namelijk bijzonder goed voor nationalistische vertogen over onevenredige verhoudingen tussen bijdragen aan de ene

kant en begunstiging aan de andere. Zo waren de kinderbijslagen het voorwerp van een verhit transferdebat in het interbellum: uit bepaalde hoeken in Wallonië kwam er protest tegen het feit dat het kinderarme Zuiden van het land moest betalen voor het kroostrijke Noorden. Deze onvrede deed in 1934 mee de regering struikelen. Onvrede over banen en promotiekansen bij de overheid aan zowel Vlaamse als Franstalige kant dateerden al van veel vroeger. Hetzelfde geldt voor vermeende ongelijkheden in het investeringsbeleid van de staat.

Een 'transfer' die toen nog het meest van al Vlaamse ergernis wekte, was de greep van Brusselse, Waalse en Franse privébedrijven op de Vlaamse economie. Winsten, zo heette het, werden buiten Vlaanderen uitgekeerd, terwijl Waals personeel binnenstroomde. Volgens dit passieverhaal werd Vlaanderen er niet veel welvarender op, en dan nog alleen ten koste van meer verfransing.

Het nieuwe type van gemengde economie dat zich in de jaren '30 aankondigde, zette zelfs aan tot een doorbreking van de 'Van Cauwelaert-doctrine'. Volgens deze zienswijze konden de Vlamingen de hegemonie in België bereiken door zelf aan de economische weg te timmeren en dankzij hun grote nataliteit. De jonge politicus en economist Gaston Eyskens wees er echter op hoe de regering een parallel circuit van 'economische parlementen' – parastatalen, raden, commissies en dergelijke – opzette en met Franstaligen aan het opvullen was. Daardoor werd zelfs een Vlaamse meerderheid in het parlement buitenspel gezet. De wil om de controleposten over de groeiende Vlaamse economie in handen te krijgen vormde bij hem en anderen een belangrijke motivering om de weg van het federalisme op te gaan. Er lagen echter ook andere wegen open. Hendrik De Man kwam aanzetten met zijn Plan van de Arbeid, waarmee hij kennelijk een reeks jonge Vlaams-nationalistische socialisten met een unitair model heeft kunnen verzoenen. De 'economische staat' van De Man leek het immers mogelijk te maken om meteen ook de sociale en economische situatie van Vlaanderen op te krikken.

De handelspolitiek van het land vertoonde eveneens communautaire dimensies. De discussie rond de Belgische steenkoolpolitiek maakt dat heel duidelijk. Niet alleen de Vlaams-nationalisten zagen daarin het zoveelste teken van de 'kolonisering' van Vlaanderen. De greep van de Franstalige investeerders op de Limburgse mijnen en de daaraan gekoppelde verfransing van de streek was vele Vlaamsgezinden al van vóór de Eerste Wereldoorlog een doorn in het oog. Vanaf de jaren '30 werd er, wegens de problemen van de Waalse mijnen, bovendien een beleid van protectionisme en productiequota gevoerd. Dat werd ervaren als een nadeel voor de florerende Limburgse mijnen en voor de Vlaamse nijverheid. Een breed Vlaams front heeft

zich hier meer voorstander van de vrijhandel getoond dan het Belgisch establishment, dat nochtans over het algemeen en van oudsher vrije handel als een essentieel nationaal belang voor een kleine open economie beschouwde. Het toont aan dat economisch nationalisme geenszins synoniem met protectionisme hoeft te zijn. De Vlaamse Beweging bleek echter zelf ook verdeeld over de kwestie aangezien de Vlaamsgezinde Boerenbond het protectionistische beleid met het oog op de eigen sector wel steunde en in regelrechte aanvaring kwam met het VEV.

Frustraties over onder meer de 'economische uitbuiting' van Vlaanderen verklaren mee de collaboratie die tijdens de Tweede Wereldoorlog volgde. Maar het was lang niet alleen Vlaams-nationalistisch extreem rechts dat die these over de 'kolonisatie van Vlaanderen' al vóór 1940 in zijn discours verwerkte. De toenmalige ontwikkeling van het sociaaleconomische denken in de sterk gedifferentieerde Vlaamse Beweging zet ook het sociaaleconomische karakter van het naoorlogse communautaire debat in een ruimer perspectief dan tot nu toe het geval was.

Olivier Boehme